

La sal i els camins de les mercaderies a Sant Julià de Lòria els segles XVII, XVIII i XIX

Teresa Rodrigo i Monsonís, cap de redacció documental del Comú de Sant Julià de Lòria

Els talladors de sal. Arxiu Històric de Cardona. Segle XVIII

A les actes de les sessions de Comú que es conserven a l'Arxiu, podem comptar fins a 74 entrades dedicades a tractar temes relacionats amb el comerç de la sal. Aquestes entrades corresponen a actes escrites entre l'any 1599 i el 1844. Les trobem en els llibres d'actes del Comú 1, 2 i 3.

Hem volgut completar aquesta recerca amb publicacions que ajuden a contextualitzar la importància del proveïment de la sal en aquest espai de temps. Destacarem el treball de Maria Àngels Sanllehy Sabi i Eva Serra i Puig de la Universitat de Barcelona sobre el comerç transpirinenc a Catalunya segons la documentació de la Generalitat de Catalunya entre els segles XVI i XVII. Ens ha ajudat també el treball de Lluís Obiols i Carlos Guardia *El camí cardoner del Cadí. La sal de Cardona cap al Pirineu*, publicat el 2016 per la Societat Andorrana de Ciències per les 12es Trobades Culturals Pirinenques. El llibre *De fer et de Laine, les vallées andorranes du XVIe au XIXe siècle* aporta dades i explicacions importants per entendre el comerç de la sal que tantes actes del Comú ocupa, sobretot en el segle XVIII. Ens hem documentat també al voltant dels treballs *Productes i xarxes. El comerç a Andorra i des d'Andorra en*

la primera meitat del segle XVII també d'Olivier Codina, *Circulation des marchandises et réseaux commerciaux dans les Pyrénées (XIIe-XIXe siècle)* de Jean-Michel Minovez i Patrice Poujade, *Història agrària del paísos catalans* volum 3 d'Emili Giral i Raventós, *El paper comercial dels Pirineus durant l'època moderna* de Patrice Poujade i el *Diplomatari de la Vall d'Andorra* del segle XVII de Domènec Bascompte.

Necessitem aquests acompanyaments documentals per entendre l'abast de la importació de sal a Sant Julià de Lòria, i a tot el Principat, tant pel consum intern com per la seva venda a França. El comerç de la sal ens serveix de guia per tenir una idea del trànsit de mercaderies que es generava en virtut de les franquícies que Andorra obtenia per part dels governs a cada banda de la frontera.

Franquícies, taxes i béns de consum

Sant Julià de Lòria és la parròquia més propera a la frontera amb Espanya i per tant la més propícia per a la compra i distribució de béns de consum en èpoques anteriors a l'obertura de la carretera.

Aquest comerç va aixecar queixes dels veïns del sud al llarg del temps. El cas de la sal no és diferent de la resta de productes que Andorra, gràcies a les franquícies, obtenia a bon preu pel seu consum intern però que acabava destinant a l'exportació a l'altra banda de la frontera. Una mostra són els privilegis de la sal emesos el 1573 i el 1616 per poder entrar sal a Andorra exempta de càrregues fiscals (Giral, 2004).

En el llibre d'actes 1 del Comú, apareix l'any 1599 un manament que pren mesures sobre la venda de sal cap a França. Malauradament, l'estat de conservació del full corresponent no permet treure'n més informació.

Sant Julià de Lòria va viure un desenvolupament comercial important que lligava el Lluenguadoc i Catalunya aprofitant el diferencial de preus entre els dos mercats (Minovez, Poujade). Pel que fa al segle XVII, el principal testimoni escrit d'aquesta activitat comercial són les queixes de les administracions catalanes.

L'any 1600, els serveis de vigilància de la Generalitat denuncien les pèrdues que ocasiona Andorra amb aquest comerç: "*Lo General pateix molt aserca dels andorrans ab lo motiu del propi ús que tenen perquè treuen moltes mercaderies y molts milanars de dinals y may paguen ningun dret*";(...) *no és possible que tantes provisions de menjar i beure hagen de menester per son viure*". A través del propi ús i els privilegis de franquesa i immunitat que els havien estat confirmats repetidament en corts catalanes passaven lliurement mercaderies de tota mena per "*vendre-les a francesos com de fet venen vi a les tavernes y hostals y passen aquells en Fransa*". El taulers (administració) de la Seu d'Urgell també denunciaven el dany que feien els andorrans "*en passar, en aquesta terra d'Andorra en fora y de les parts de hont a ells lo apar, tot genero de bestiar axí de lana com bous y molatí sense pagar lo yntegre dret al General*."

Però els andorrans aconseguien la renovació de les franquícies i privilegis. En el *Diplomatari de la Vall d'Andorra* del segle XVII de Domènec Bascompte hem trobat tres exemples:

6 de desembre de 1603. Barcelona.

"*Els diputats del General de Catalunya, per atenció a una súplica dels habitants de les*

valls d'Andorra, manen als col·lectors del drets d'entrades i eixides de la Generalitat que respectin el privilegi de 1585, donat per Felip II en les Corts de Montsó i ratificat en les Corts de Barcelona de 1599 que els eximeix del pagament d'aquest drets."

14 de juliol de 1606

"La Reial Audiència de Barcelona conforma al habitants de les valls d'Andorra el privilegi de poder treure lliurement, del principat de Catalunya i dels comtats de Rosselló i Cerdanya, queviures per al propi consum. També mana als còsols de la Seu d'Urgell que retornin a Miquel Sabater, pagès d'Encamp, dues càrregues de farina que li havien estat confiscades."

Març de 1655

Lluís XIV, rei de França i cosenyor de les valls d'Andorra, en resposta a una carta del Consell de la Vall, confirma els privilegis concedits als habitants pels seus predecessors. També eximeix de l'obligació d'allotjar tropes i del pagament de contribucions de guerra:

"Les dictz exposans estant dans un pais affreux et sauvage, situé dans les lieux plus innaccessibles des montz Pirénnées, que les neiges rendent presque inhabitables, à tel point stérile qu'il ne leur produit aucune sorte d'aliments, ny ayant d'autres moyens pour subsister que le seul négoce de nourriture de bestiaux, qu'ils sont obligés de fournir pendant huit mois de l'année dans le dict pais de Catalogne, ou ils paient contribution pour c'est effect et neanmòins au préjudice du traité et donations pour la quelle il nous payent (...) ils nous ont très humblement fait supplier les vouloir maintenir et leur confirmer tous et chascuns de leurs privilèges et exemptions à eux accordée par nos prédécesseurs et à cette fins leur accorder sur ce nos lettres."

En la carta enviada al rei de França els andorrans explicaven viure en un indret inhòspit i estèril, en condicions molt dures, a la vegada que exposaven la seva més sincera adhesió a la corona francesa en temps de guerra transpirinenca. Com podem comprovar, la fórmula funcionava.

Ja en ple segle XVIII, el 1748, el Manual Digest recollia aquest esperit en l'Índex dels privilegis d'Andorra:

"Gosan del privilegi de poder comerciar dins de Fransa, encara que sia en temps de guerra contra la d'España... del privilegi de poder extràurer en qualsevol temps, encara q sia de guerres contra de España, del Regne de Fransa los gèneros comestibles, com és blat, pa, llegums, y altres grans, vi, oli, bous, vacas, obelles, moltons y tot gènere de carn, y mercaderies, per lo pro ús de las Valls; ...del privilegi de poder extràurer, qualsevol gènere de mercaderias, per lo pro ús de les Valls sense pagar dret algun".

Pel que fa al comerç de la sal amb França l'explicació rau en la decisió del cardenal Richelieu, a principis del segle XVII, el qual va ordenar un increment del 25% del preu d'aquest mineral. El flux comercial cap a França s'intensifica doncs de forma important en aquell moment. A partir del 1635 s'arriben a transportar fins a 60 tones de sal (Minovez, Poujade). A tall d'informació curiosa recollim el fet que tot sovint el pagament de la sal es fa amb una quantitat equivalent de peix salat. La companyia andorrana Areny, els comerciants més destacats del país en aquell moments, feien arribar congre, bacallà, sardina salada i arengades cap a Catalunya per la via d'Andorra. La sal anava cap a França,

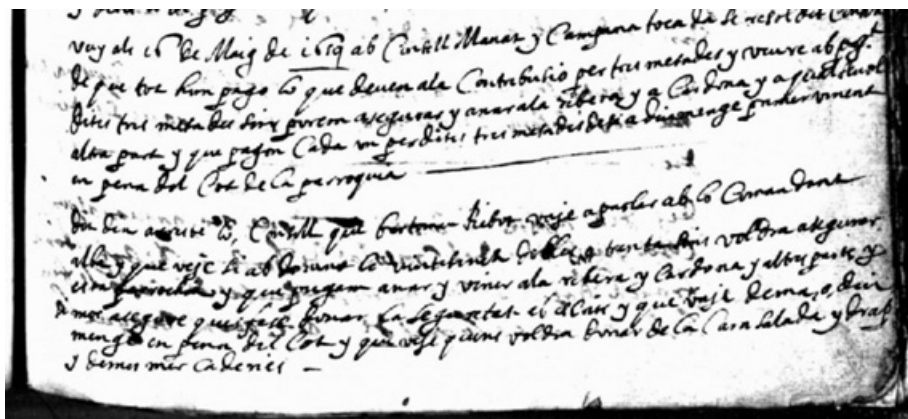
amb el preu lliure dels impostos espanyols i de tornada es venia peix salat (anomenat *merlusa* en aquella època) provinent de França a Catalunya. Un negoci rodó. S'aprofitaven els camins oberts pel comerç del ferro per distribuir els productes. El camí començava a Tolosa fins a Tarascó i seguia pel port del Rat fins a Ordino on s'havien construït magatzems. Un cop allà es portava fins a Sant Julià de Lòria. La importància d'aquesta parròquia com a nucli comercial es pot veure per la implantació de la botiga de la família Lavernhe. Aquesta família és un exemple del que Patrici Pojada anomena "emigracions comercials". Els Lavernhe van començar obrint un comerç a Saint Sentin, després a Sant Julià, la Seu d'Urgell i finalment a Lleida. Era el que anomenaven la "via andorrana" "la voye d'Andorre" per on circulaven mapes, joies, tèxtils, llibres, regals i potser fins i tot correspondència. Antoine Lavernhe, propietari de l'establiment a Sant Julià de Lòria va anar a Tolosa per encarregar a l'impressor Arnaud Colomier 600 exemplars del *Rituale Ecclesiae et diocesis Urgellensis* que el bisbe de la Seu d'Urgell volia reeditar l'any 1661. El comerç de Lavernhe oferia tot tipus de productes.

Les traces del comerç de la sal a les actes del Comú

En el curs del segle XVII trobem la preocupació de les autoritats lauredianes per poder arribar fins a Cardona per proveir-se de sal enmig d'una Catalunya en guerra amb els camins plens de bandolers i soldats. Sant Julià de Lòria, com la majoria dels pobles dels Pirineus, acollia soldadesca i oficials de més o menys nivell. A canvi de l'acollida es negociava protecció per fer aquest camí i tornar amb les provisions de sal.

Així el 16 de maig de 1659 trobem aquestes dues entrades:

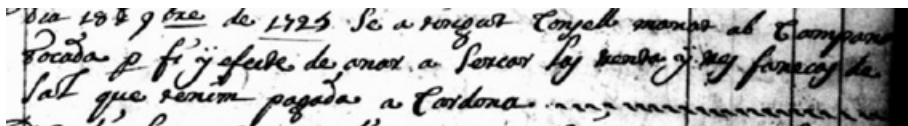
"S'arresta que Bartomeu Ribot vagi a parlar amb el comandant Alba per si voldrà assegurar la parròquia i que es pugui anar i venir a la Ribera i a Cardona i altra part a canvi de carn salada, draps i altres mercaderies."

"Es resol que tothom pagui tres mesades de la contribució per anar a la Ribera o a Cardona o a qualsevol altre lloc." La contribució, recollida en part en els llibres de comptes del Comú, era l'aportació que cada casa havia de fer per mantenir els militars que s'instal·laven a la Parròquia.

Al llarg del segle XVIII les referències a la sal són més freqüents:

El dia 18 de novembre de 1725 es fa un Consell per decidir anar a Cardona a buscar les faneques de sal pagades.

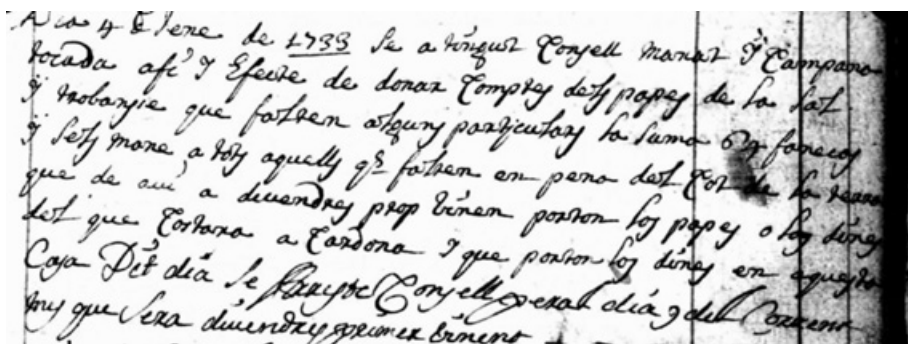

A dia 18 de novembre de 1725 Se a vingut Consell manat al Campesà
Vocada p fe i efecte de donar a Senyors Rey Reada i Rey faneques de
sal que venim pagada a Cardona

L'acta del dia 25 de gener de 1732 recull que Joan Antoni Torres ha rebut una carta de l'administrador de la salina de Cardona on es diu que falten 318 faneques de sal i demana al Comú de comprovi els "bitllets de sal" que ha tret la Parròquia.

El sistema pel control del comerç de la sal funcionava a base de guies on es declarava la quantitat de material que portava cada persona.

El 4 de gener de 1733 es fa passament de comptes dels "papers de la sal". Es comprova que falten alguns particulars per pagar la sal de Cardona i se'ls mana que portin els papers o els diners que costarà.

A dia 4 de gener de 1733 Se a vingut Consell manat i Campesà
Vocada afi i Efecte de donar Comptes d'alt paper de la sal
i probar que faltem algun particular la fama de faneques
i set mana a Rey aquell q faltem en pena del Rey de la Reada
que de auí a diueney prop virem porton los papey o los diners
del que costara a Cardona i que porton los diners en aquey
Caja Del dia se faigut Consell a esat dia 9 del mes
any que sera diueney primer breu

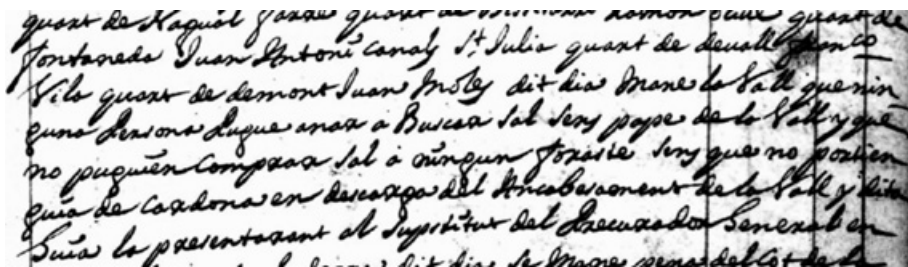
El 25 de setembre es fa un Consell per tal de recollir les guies de la sal.

A partir d'aquest moment, abunden les sessions del Consell de Comú per passar comptes de les importacions de sal i de les compres que cada cap de casa feia. De tant en tant, apareix algun esment a les persones que es comissionaven per gestionar la compra de la sal a Cardona. Així, podem llegir en l'acta del 18 d'octubre de 1752 que s'entrega al Dr.

Ignasi Fiter i Rossell "els diners de la sal." Un parell de mesos més tard, el 16 de desembre, es pot veure una nota al marge en el llibre d'actes que diu "Dr. Ignasi Fiter i Rossell passa comptes dels diners de la sal."

Més tard, apareixen alguns intents de posar ordre en el trànsit de la sal, imaginem que a causa d'alguna queixa dels governs veïns. Per exemple, pel 27 de maig de 1750: "Es prohibeix que ningú pugui comprar sal que no sigui treta en nom de la Vall i s'obliga a passar els papers de sal pel lloctinent i el comissionari de la Vall."

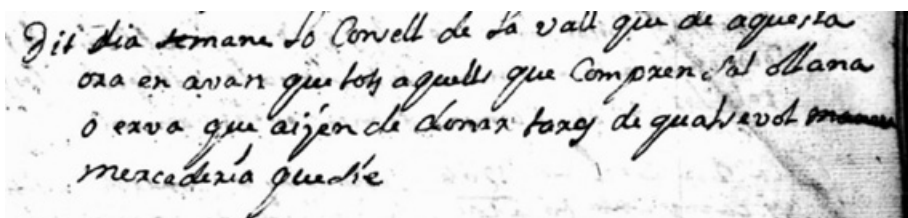
El 27 de maig de 1751

quest de Sagüel y saau quest de ... comon pueu quest de
fontanada Juan Antonio Canal y St Julia quest de desull y pinto
Vila quest de demont Juan Proby dit dia mane la Vall que nin
que no puguem comprar sal a Busca sal sey paper de la Vall y que
no puguem comprar sal a ningun foraster sey que no portem
guia de Cardona en descàrrega del encabeçament de la Vall y lita
Suia lo presentant al Superintur del Arrecado General en

s'insisteix prop dels lauredians en el respecte de les normes per anar a buscar sal: "Es mana que ningú pugui anar a buscar sal sense el paper de la Vall i que no es pugui comprar sal a cap foraster sinó portar guia de Cardona en descàrrega de l'encabeçament de Cardona."

En la sessió del 2 de desembre de 1767

Di dia semana lo Consell de la Vall que de aquesta
ora en avant que tots aquells que compren sal llana
o cava que aijen de donar taxes de quatre velt manen
mercederia que de

la voluntat de les autoritats de posar ordre en el comerç de la sal es percep més ferma: "El Consell de la Vall mana als que compren sal, llana o herba hagin de pagar taxes per mercaderies".

El 1782 la situació comença a establitzar-se i es comença a parlar en les actes del comerç de la sal a un nivell més domèstic: "S'arresta per ordre del Consell General que el present consell determini una persona o persones per vendre sal a la menuda i oli. L'oli es vendrà al preu de la Seu d'Urgell i el Comú posarà preu a la sal."

El dia 16 de maig d'aquell mateix any, el Comú obeeix aquest ordre: "Consell per veure si alguna persona voldria vendre oli i sal a la menuda al preu de la Seu d'Urgell".

*Vuy dia 16 de Juny 1742 se a tingut Consell manat
y campana tocada se y afecte si y avxie alguna
persona que volques obligar a vendre oli y sal a
menuda al preu de la Seu de Urgell*

Ja entrats al segle XIX, la venda de sal va de la mà del lloguer de l'Hostal Botiga Comunal. El conflicte amb les autoritats espanyoles sembla continuar fins al punt que el Comú, per tenir pau, decideix que els preus de la botiga local siguin superiors als de la Seu d'Urgell... "S'arrenda la tenda per vendre oli, sal i aiguardent a Nicolau Font, amb fiances de Francisco Bou (a) Masdalins i Joan Rosa (a) Nagol. S'estableix que els preus seran superiors als de la tenda de la Seu d'Urgell."

El comerç de la sal continuava sent motiu de preocupació l'any 1839.

L'hostaler i botiguer de l'any 1839 denuncià la botiga del Peret per haver venut sal a la menuda.

La darrera constància en

*Bui dia 25 de Juny de 1839
se ha tingut Consell manat y Campana
tocada ha fi y afecte Per ystancia del
hostal ho tonda per Castiga ho haysen
lo defraudador de la tenda*

*El dia se ha castigat la Ciudadana de la
botiga del Peret per haber borun sal
ha la menuda se ha castigat de dos duros*

*Bui dia 25 de Juny de 1839 se ha donat
la Pedra de la mola petita a fer al
mateix Molino per lo Preu de 47 de 14
Lich cinquanta set lliuras deu sous*

*Bui dia 25 de Juny de 1839 se estingut
Consell manat y Campana tocada a fi y fede
de Arzobis ho fer onaa mes dion
la Casa Comuna del Ostal y la tenda
y dones Coses y haura que dir*

acta on apareix la sal data de l'any 1844 i és per l'arrendament de la Botiga Comunal a Joan Castellbó. Entre les seves obligacions hi havia les de vendre sal, vi i aiguardent al preu de les botigues de la Seu. S'estableix també que cap individu que no sigui tender podrà vendre ratassia. Podem imaginar que la ratassia, com la sal, trobava camins fora dels oficials per arribar a bon port.

Blanca y que ningun Andabiduo no pague vendre ³⁵
 Ratassia que no sie tonda y que Logue lo
 Arrendado los fianza a Satisfacio del Camu
 dintre buit d'as fai fianza to Botiga

Manfany

P. cae Pibot fianza

Pui dia 6 de Setembre de 1844 se es tingut Consell
 manat y Campana tocada a fi y afecte de donar
 Ordres pera Cobrar los Arrendos dels delmes
 del Any 1842 y l'any 1843

Pui dia 16 de Setembre de 1844 se es tingut Consell
 manat Campana tocada a fi y afecte de donar
 un lloga d'haline y aquests lloges y arrendaments
 de d'as se es llogat a el lloguer d'haline per
 mena lo d'as farine per mes y moltura a
 Cargas del Pibot y los lloges son blanca semana
 los fianzas dintre buit d'as a Satisfacio del Camu

Pui dia 19 de Diciembre de 1844 se es tingut Consell
 manat y Campana tocada a fi y afecte de donar
 Contes fogaive y farres dels Carbons y d'as Cosas
 y d'as que p' d'as di